

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ผู้สูงอายุ (Eldery) หรือคนชรา (Old) โดยทั่วไปหมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในวัยแห่งความเสื่อมของสังขาร เป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และหน้าที่การงานทางสังคม ซึ่งแต่ละคนจะปรากฏอาการ “เสื่อม” ที่แตกต่างกันออกไป ทั้งที่อยู่ในวัยเดียวกันก็ตามกล่าวคือผู้สูงอายุบางคนอาจดูเหมือนยังไม่แก่ทั้งที่อายุมากแล้ว แต่ผู้สูงอายุบางคนกลับดูว่าแก่มากทั้งที่อายุเพียงย่างเข้าสู่วัยชราตอนต้น

ในปัจจุบันกลุ่มประชากรผู้สูงอายุมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมากเมื่อเทียบกับประชากรทั้งหมด โดยในปี พ.ศ. 2542 ที่ผ่านมามีจำนวนผู้สูงอายุถึง 6.1 ล้านคน (ปราโมทย์ ประสาทกุล และคณะ, 2542: 1) ซึ่งในจำนวนประชากรผู้สูงอายุเหล่านี้ มีจำนวนถึง 2,876 คน ที่ต้องเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราเพราะไร้ญาติขาดที่พึ่ง ไม่เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้นที่ประสบปัญหาผู้สูงอายุไร้ที่อยู่อาศัย (Homeless) เพราะในประเทศสหรัฐอเมริกาประสบปัญหานี้เช่นกัน (กรมประชาสงเคราะห์, 2525-2542 อ้างถึงใน ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544)

นอกจากนี้แล้ว ยังมีสาเหตุอีกหลายประการที่ทำให้ผู้สูงอายุต้องเข้าไปอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา สาเหตุดังกล่าว ได้แก่ การขาดผู้อุปการะเลี้ยงดูประกอบกับไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้จึงไม่ต้องการเป็นภาระของครอบครัวอีกต่อไป สาเหตุต่อมาคือปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย เช่น เจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ทำให้ไม่สามารถร่วมกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว และสังคมได้ตามปกติ (สุธีรา น้อยจันทร์, 2530: 16) สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ผู้สูงอายุตัดสินใจเข้ารับบริการในสถานสงเคราะห์คนชราแทนการอยู่กับครอบครัว เพื่อหวังจะให้ครอบครัวพ้นภาระ และหวังว่าสถานสงเคราะห์คนชราจะเป็นที่พึ่งในบั้นปลายของชีวิตได้

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540 - 2544 ได้ให้ความสำคัญกับ “ผู้สูงอายุ” ว่าเป็นกลุ่มประชากรที่ควรให้ความสำคัญและควรใส่ใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรไทยโดยรวม ด้วยเหตุนี้จึงได้กำหนดให้ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่จะได้รับความช่วยเหลือและให้ได้รับการบริการอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ยากจนและขาดผู้เลี้ยงดู (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2541: 1) ทั้งนี้เนื่องผู้สูงอายุก็เป็นส่วนหนึ่งของประชากรในประเทศ ดังนั้นการ

ให้ความช่วยเหลือและเอาใจใส่ต่อประชากรสูงอายุก็เท่ากับได้ให้ความช่วยเหลือ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชากรส่วนหนึ่งของประเทศด้วย

แม้ว่าผู้สูงอายุจะปรากฏลักษณะแห่งความเสื่อมของสังขารจนดูเหมือนว่าไม่สามารถจะทำประโยชน์ใดๆ ให้กับคนรอบข้าง หรือแม้กระทั่งดูแลตนเองได้ก็ตาม แต่บุคคลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เคยสร้างคุณประโยชน์ให้กับครอบครัว หรือชุมชน จนถึงประเทศชาติมาแล้วทั้งสิ้น ควรอย่างยิ่งแก่การให้ความเคารพและให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้มีคุณูปการต่อประเทศเหล่านี้ได้ใช้ชีวิตในบ้านปลายอย่างมีความสุข และมีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิต แต่ในความเป็นจริงแล้วกลับไม่เป็นเช่นนั้น เนื่องจากยังมีผู้สูงอายุอีกเป็นจำนวนไม่น้อยที่มีชีวิตความเป็นอยู่ยากลำบาก อันเนื่องมาจากขาดคนดูแลประกออบกับมีสภาพร่างกายที่เสื่อมโทรมลงไป สุขภาพก็ไม่แข็งแรงเหมือนวัยหนุ่มสาวที่ผ่านมา ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ขาดที่พึ่ง ต้องเข้าไปอาศัยสถานสงเคราะห์คนชรา โดยผู้สูงอายุที่พอมีเงินก็จะเลือกอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราที่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่งก็มีทั้งของภาครัฐบาลและเอกชน เพราะหวังว่าจะได้รับการดูแลและได้รับความสะดวกสบายกว่าการอยู่แบบไม่เสียค่าใช้จ่าย

ด้วยสาเหตุดังที่ได้กล่าวมาแล้ว อาจกล่าวได้ว่าสถานสงเคราะห์คนชราถือเป็นสถานที่ที่สำคัญในการส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุที่ขาดผู้ดูแล เพื่อให้บุคคลเหล่านี้มีคุณภาพและมาตรฐานชีวิตที่ดีขึ้น จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราต้องการการเอาใจใส่จากผู้ดูแลหรือพี่เลี้ยงมากเป็นพิเศษ ดังนั้นพี่เลี้ยงจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อผู้สูงอายุเป็นอย่างมากในการใช้ชีวิตอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา (กนกวรรณ คุ้มวงศ์, 2536)

และเนื่องจากสถานสงเคราะห์คนชราเป็นแหล่งที่รวมผู้สูงอายุจากที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งแต่ละคนก็มีภูมิหลังที่แตกต่างกันไป ประกอบกับผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุเหล่านี้ก็มีความแตกต่างในด้านของประชากรศาสตร์เช่นกัน ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนใจในประเด็นเรื่องการสื่อสารระหว่างพี่เลี้ยงกับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา ด้วยเหตุผลที่ว่า พี่เลี้ยงนั้นมีวัยที่แตกต่างจากผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุแต่ละคนก็มีความแตกต่างกันออกไป จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาเรื่องการสื่อสารระหว่างพี่เลี้ยงกับผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงลักษณะการสื่อสารของทั้งพี่เลี้ยงและผู้สูงอายุที่มีต่อกันเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ด้วยความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย

แต่เนื่องจากสถานสงเคราะห์คนชรา มีทั้งของภาครัฐบาลและเอกชน ผู้วิจัยจึงอาศัยความแตกต่างระหว่าง ความเป็นของ “รัฐบาล” และ “เอกชน” มาเป็นประเด็นหลักในการศึกษาเปรียบเทียบ โดยมุ่งเน้นไปที่ลักษณะการสื่อสารระหว่างพี่เลี้ยงกับผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราประเภทเสียค่าบริการของรัฐบาลและเอกชนเป็นหลัก โดยมีฐานความคิดว่าการสื่อสารนั้นสร้างการมองเห็นตนเองในขณะเดียวกันการสื่อสารก็เป็นผลมาจากการมองเห็นตนเองของพี่เลี้ยงและ

ผู้สูงอายุด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงมุมมอง หรือความคิดเห็นที่พี่เลี้ยงและผู้สูงอายุมีต่อตนเอง และเพื่อให้ทราบถึงมุมมอง หรือความคิดเห็นที่พี่เลี้ยงและผู้สูงอายุมีต่อกันในเชิงเปรียบเทียบระหว่าง สถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาลและเอกชน ตลอดจนศึกษาถึงความคาดหวังในการสื่อสารและการดูแลจากพี่เลี้ยงที่ผู้สูงอายุต้องการเพื่อให้เกิดความพึงพอใจในการอยู่ใน สถานสงเคราะห์คนชราให้มากที่สุด

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการวิจัยครั้งนี้จะมีประโยชน์เป็นอย่างมากในการนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยอันเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อผู้สูงอายุ หรือแม้แต่การนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการสื่อสารกับผู้สูงอายุ ซึ่งข้อมูลที่ได้น่าจะนำไปสู่ประโยชน์ต่อการดำเนินงานของหน่วยงาน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ รวมถึงสถานสงเคราะห์คนชราทั้งของภาครัฐบาลและเอกชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ในการ “เสริม” และ “สร้าง” คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการมองเห็นตนเองของพี่เลี้ยงและผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาลและเอกชน
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคาดหวังของผู้สูงอายุที่มีต่อบทบาทหน้าที่ของพี่เลี้ยงที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาลและเอกชน
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการสื่อสารระหว่างพี่เลี้ยงกับผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาลและเอกชน
4. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาในการสื่อสารระหว่างพี่เลี้ยงกับผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาลและเอกชน

ปัญหาคำถามวิจัย

1. พี่เลี้ยงและผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาล มีการมองเห็นตนเองแตกต่างจากพี่เลี้ยงและผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของเอกชนหรือไม่ อย่างไร
2. ผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาลมีความคาดหวังต่อบทบาทหน้าที่ของพี่เลี้ยงแตกต่างจากผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของเอกชนหรือไม่ อย่างไร
3. ลักษณะการสื่อสารระหว่างพี่เลี้ยงกับผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาลและเอกชน มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

4. ปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาในการสื่อสารของพี่เลี้ยงกับผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาลและเอกชน มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

นิยามศัพท์เฉพาะ

ลักษณะการสื่อสาร หมายถึง แนวทางหรือวิธีการที่พี่เลี้ยงและผู้สูงอายุใช้ในการสนทนาหรือพูดคุยเพื่อสื่อความหมายซึ่งกันและกัน

สถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาล ในที่นี้หมายถึง

- สถานสงเคราะห์คนชรานานบางแค (เขตภาษีเจริญ) กรุงเทพมหานคร
- สถานสงเคราะห์คนชราวาสนะเวศม์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สถานสงเคราะห์คนชราของเอกชน ในที่นี้หมายถึง สถานรับเลี้ยงและดูแลผู้สูงอายุดังต่อไปนี้

- สถานพักฟื้นสุขภาพวัยชรา คัย ของคลินิกมิตรภาพเวชกรรม
- สถานพยาบาลสุขเวช เนอสซิ่งโฮม
- บ้านวัยทอง ของโรงพยาบาลหัวเฉียว

สถานสงเคราะห์คนชราประเภทเสียค่าบริการ หมายถึง สถานสงเคราะห์ทั้งของรัฐบาลและเอกชน ที่จัดไว้เพื่อให้การดูแลผู้สูงอายุที่เข้ารับบริการ โดยเสียค่าใช้จ่ายเป็นรายเดือนหรือรายวัน

พี่เลี้ยง ในที่นี้หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแล และคอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ แก่ผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราทั้งของรัฐบาลและเอกชน แบ่งได้ดังนี้

- ในสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาล พี่เลี้ยง ได้แก่ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ในหอพักคนชรา ของสถานสงเคราะห์คนชรานานบางแค และนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือ ดูแลความเป็นอยู่โดยรวมของผู้สูงอายุ ในโครงการพิเศษ ของสถานสงเคราะห์คนชราวาสนะเวศม์

- ในสถานสงเคราะห์คนชราของเอกชน พี่เลี้ยง ได้แก่ หัวหน้าพยาบาล พยาบาล และผู้ช่วยพยาบาล ที่ทำหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ (Elderly) หมายถึง ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป

การมองเห็นของพี่เลี้ยง ในที่นี้หมายถึง

- ความคิดเห็นที่พี่เลี้ยงมีต่อตนเอง ในด้านนิสัยหรืออารมณ์ ตลอดจนการทำงาน อันเกี่ยวเนื่องกับการดูแลผู้สูงอายุ

การมองเห็นของผู้สูงอายุ ในที่นี้หมายถึง ความคิดเห็นที่ผู้สูงอายุมีต่อตนเอง ในด้านนิสัยหรืออารมณ์ ตลอดจนความคิดเห็นอันเกี่ยวเนื่องกับการอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา

ความคาดหวังของผู้สูงอายุ ในที่นี้หมายถึง ความต้องการของผู้สูงอายุอันเกี่ยวกับความประพฤติ หรือพฤติกรรมของพี่เลี้ยงที่ผู้สูงอายุอยากให้เกิดขึ้นจริง

บทบาทหน้าที่ของพี่เลี้ยง ในที่นี้หมายถึง ความประพฤติ หรือพฤติกรรมที่พี่เลี้ยงพึงปฏิบัติในการดูแลผู้สูงอายุ

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา “สถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาล” กับ “สถานสงเคราะห์คนชราของเอกชน” ที่เป็นประเภทเสียค่าบริการ โดยสถานสงเคราะห์คนชราของรัฐบาลที่ทำการศึกษามี 2 แห่ง ได้แก่ หอพักคนชรา ของสถานสงเคราะห์คนชรามันนัง (เขตภาษีเจริญ) และโครงการพิเศษ ของสถานสงเคราะห์คนชราวาระสนะเวศม์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื่องจากสถานสงเคราะห์คนชราที่อยู่ในบริเวณเขตอื่นๆ เช่น สถานสงเคราะห์คนชรา บ้านบางละมุง จังหวัดชลบุรี และสถานสงเคราะห์คนชราเฉลิมราชกุมารี (หลวงพ่อบึงอู่ถ้ำ) จังหวัดนครปฐม ไม่มีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ดังนั้นจึงไม่อยู่ในขอบเขตของการวิจัย

ในส่วน of สถานสงเคราะห์คนชราของเอกชนที่ทำการศึกษานั้น ไม่ได้เป็นสถานที่ที่รับดูแลผู้สูงอายุโดยตรงเสียทั้งหมด เนื่องจากสถานที่ที่รับดูแลผู้สูงอายุโดยตรงแห่งอื่นๆ ไม่สะดวกที่จะให้ความร่วมมือในการให้เข้าไปสังเกตการณ์และเก็บข้อมูล และบางแห่งก็ไม่มียุทธศาสตร์ที่ใช้ในการวิจัย จะมีก็เพียงสถานพยาบาลศุขเวช เนอติซังโฮมเท่านั้น ที่รับดูแลผู้สูงอายุโดยตรงและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ส่วนสถานพักฟื้นสุขภาพของคลินิกมิตรภาพเวชกรรม และบ้านวัยทองของโรงพยาบาลหัวเฉียวนั้น ไม่ได้เป็นสถานที่ที่รับดูแลผู้สูงอายุโดยตรง เพราะเป็นเพียงแผนกหนึ่ง

ในหลายๆ แผนกที่อยู่ในคลินิกและโรงพยาบาลซึ่งให้การรักษาโรคทั่วไปเท่านั้น มิได้เป็นสถาน
สงเคราะห์คนชราของเอกชนแบบเต็มตัว

2. ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะต้องเป็นผู้สูงอายุที่สามารถสื่อสารได้รู้เรื่อง ไม่ได้เป็น
ผู้ป่วยทางจิต สามารถช่วยเหลือตัวเองได้บ้างพอสมควร เช่น ทานอาหารเองได้ ลูก นั่งหรือนอน
ด้วยตัวเองได้ และที่สำคัญคือ ต้องเป็นผู้สูงอายุที่เต็มใจให้ความร่วมมือ

3. พี่เลี้ยงที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะต้องเป็นผู้ที่ทำงานมาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 เดือน และเต็มใจ
ให้ความร่วมมือ แต่ทั้งนี้ไม่รวมนักศึกษาที่เข้ามาเพื่อฝึกงาน

4. การศึกษาการมองตนเอง (Self Perception) ของพี่เลี้ยงและผู้สูงอายุในการวิจัยครั้งนี้
ผู้วิจัยจะศึกษาแต่ในเบื้องต้นเท่านั้น โดยใช้คำถามที่ผู้สูงอายุและพี่เลี้ยงเข้าใจได้ง่ายและสามารถ
ตอบได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยเรื่องนี้จะมีประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยตรง เช่น พี่เลี้ยงหรือ
พยาบาลที่ดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงประชาชนทั่วไปที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวด้วย กล่าวคือจะทำให้
เข้าใจถึงธรรมชาติของผู้สูงอายุ ทราบถึงปัญหาที่ต้องพบเจอในการสื่อสารกับผู้สูงอายุ ตลอดจน
ทราบถึงวิธีการสื่อสารกับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม

นอกจากนี้แล้วยังจะได้ทราบถึง “การมองตนเอง” ของพี่เลี้ยงและผู้สูงอายุ ที่อยู่ในสถาน
สงเคราะห์คนชราต่างประเภทกัน ซึ่งสามารถโยงไปถึงทัศนคติต่อตนเองของทั้งพี่เลี้ยงและผู้สูงอายุ
ทัศนคติที่พี่เลี้ยงมีต่อผู้สูงอายุ และทัศนคติที่ผู้สูงอายุมีต่อพี่เลี้ยงได้อีกด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อ
การทำงานและการใช้ชีวิตสำหรับพี่เลี้ยงและผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์คนชราทั้งของรัฐบาล
และเอกชน อันจะส่งผลให้ทั้งสองฝ่ายอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข

ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจึงน่าจะเป็นแนวทางหรือเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะช่วยให้
ผู้บริหารงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุได้นำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนและกำหนดนโยบายในการดำเนินงาน
งานเพื่อให้ทั้งพี่เลี้ยงและผู้สูงอายุอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข หรืออาจนำผลการวิจัยที่ได้มา
ประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการฝึกอบรมบุคคลากรในหน่วยงานที่ให้บริการแก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้มี
แนวทางในการสื่อสารกับผู้สูงอายุอย่างถูกต้อง อันจะนำมาซึ่งความพึงพอใจของทั้งตัวผู้สูงอายุเอง
และผู้สื่อสารกับผู้สูงอายุ